

Rendszerváltás és egyházak – alulnézetben

Gárdonyi Máté

A pártállami struktúrák lebontásának és a demokratikus jogállam megteremtésének folyamatában a vallási közösségek szempontjából alapvető változást hozott az 1990. évi IV. törvény, amelyet még a „rég” országgyűlés fogadott el 1990. január 24-én. A törvényhozó egyrészt kellő garanciákat adott az állam által addig negligált alkotmányos alapelvek – a vallás- és lelkiismereti szabadság, az állam és az egyház szétválasztása – érvényre jutásához, másrészt kifejezésre juttatta, hogy az egyházakat és más vallási közösségeket „a társadalom kiemelkedő fontosságú, értékhordozó és közösségteremtő tényezőinek” tekinti, harmadrészt pedig hatályon kívül helyezte azokat a jogszabályokat, melyek az egyházak feletti állami ellenőrzést és gyámokodást szolgálták. A magyar rendszerváltás folyamat-jellegét mutatja, hogy mire a vallásügyi törvényt kihírdették, Németh Miklós kormánya már jogutód nélkül megszüntette az Állami Egyházügyi Hivatalt (az egyházak állami ellenőrzésének és irányításának kormányzati szervét), nem gördített többé akadályt a szerzetesrendek újjáéledése és az egyházi egyesületek működése elé, továbbá lehetővé tette a felekezeti iskolák újraindítását. Az új egyházpolitikát a demokratikusan választott országgyűlés további törvényekkel támasztotta alá, amelyek megfelelő keretet biztosítottak az egyházak és vallási közösségek hitéleti, karitatív, nevelési és kulturális tevékenysége számára, valamint gondoskodtak a korábban államosított ingatlanok e célokra hasznosítható részének visszaszolgáltatásáról (1991. évi XXXII. törvény).¹

Nemcsak katolikus nézőpontból állja meg a helyét az a megállapítás, hogy „a békés átmenet a kommunista rendszerből a kapitalista rendszerbe nagyobb szabadságot teremtett az Egyház számára, ugyanakkor új intézményes feladatokat is hozott magával”.² De hogyan tapasztalták meg az új lehetőségek és feladatok dinamikáját a helyi közösségek? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához szeretnék hozzájárulni egy kisváros, Siófok példájának elemzésével, elsősorban korabeli feljegyzésekre támaszkodva, tisztában lévén azzal, hogy a közkedvelt üdülőhely – a turisztikai szlogen szerint „Magyarország nyári fővárosa” – 20. századi fejlődése a legtöbb vonatkozásban nem

¹ A rendszerváltás nyomán átalakult állami egyházjoghoz lásd ERDŐ PÉTER - SCHANDA BALÁZS: *Egyház és vallás a mai magyar jogban. A főbb jogszabályok szövegével, nemzetközi bibliográfiával.* Budapest, 1993. – A változások kronológiáját lásd BALOGH MARGIT - GERGELY JENŐ: *Egyházak az újkori Magyarországon (1790–1992).* Kronológia. Budapest, 1993.

² ERDŐ PÉTER: *A békés rendszerváltás Magyarországon és a Katolikus Egyház (1989–2019). Teológiai és jogi szempontok.* In: UŐ: *Az egyházjog lelke. Kánonjog a társadalomban és a hívő közösségben.* Budapest, 2021. 136–147.

tipikus magyar településtörténet. Bár a fürdővendégek, köszönhetően a Balaton déli partján futó vasút megépítésének, már 1866-tól kezdve sajátos szint adtak a(z akkor még Veszprém vármegyei) község életének, a nyaralótelepek kialakulása igazán csak a két világháború között vett – az állami társadalompolitika által is támogatott – lendületet, részben két szomszédos község, Balatonkiliti és Balatonszabadi közigazgatási területén. A nemzetközileg is ismert üdülőváros e területek fokozatos beolvasztása után 1968. december 31-én jött létre, s a következő két évtizedben nyerte el nagyszabású fejlesztések révén „szocialista arculatát”.³

Ezzel a fejlődéssel az egyházi infrastruktúra a második világháborúig tudott lépést tartani. A 20. század elején Siófoknak mintegy két és félezer lakosa volt, többségében katolikusok (1955 fő, 78,7%), továbbá az országos átlagon felüli arányban zsidók (363 fő, 14,6%). A településen e két vallási közösségnek volt temploma és iskolája; az intézményi háttérrel ekkor még nem rendelkező reformátusok száma 148, az evangélikusoké 28 volt. A valamivel kisebb lélekszámú – 1968 óta a város részét képező – (Balaton)Kilitit katolikusok (1278 fő, 60,1%) és reformátusok (781 fő, 36,7%) lakták, ugyancsak rendelkezve templommal és iskolával.⁴ A „felekezeti térkép” a két világháború között annyiban változott, hogy Siófokon is nagyobb számban telepedtek le a protestáns egyházak hívei: 1941-ben a népszámlálás Siófokon és Balatonújhelyen (az időközben Balatonkilititől különvált parti sávban) már 577 református és 142 evangélikus lakost talált.⁵ A református hívek 1909-ben szerveződtek fiókegyházzá Balatonkiliti függésében. Rövidesen telket vásároltak, az I. világháború miatt azonban építkezésre csak később nyílt lehetőség. 1923-ban épült fel az imaház, amely mellett 1932-től iskola is működött, 1948-ban pedig megalakult a Siófoki Református Egyházközség önálló lelkésszel. Az evangélikus közösség 1943-ban vált – Enyinggel közösen – missziói gyülekezetté, a hívek 1948-ban tudtak vásárolni maguknak gyülekezeti házat, amely egyúttal lelkészlakásként is szolgált. A két világháború között a katolikus egyházközség fejlesztési törekvése részben a megduplázódott hívőszámhoz igazodva (1941-ben Balatonújhellyel együtt 4545 fő, 81,7%) új iskola építésében mutatkozott meg, részben pedig az ekkor forszírozott „nyaralópasztoráció” jegyében három,

³ A település fejlődéséről részletesebben lásd Siófok. Várostörténeti tanulmányok. Szerk. Kanyar József. Siófok, 1989. – Siófok fürdő 100 éve a várossá avatásig. Szerk. Fazekasné Mulesza Olga et al. Siófok, 1998.

⁴ A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként. Budapest, 1902. 118–119. 154–155. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új Sorozat 1. kötet)

⁵ Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint. Budapest, 1976. 258–259. (Történeti statisztikai kötetek)

ügynevezett nyári kápolna létesítésében (Balatonszéplak, Tisztviselőtelep, Balatonszabadi-Fürdőtelep). A szezonális istentiszteleti helyeken kívül a katolikusoknak volt még egy iskolakápolnájuk is a vidék nagybirtokosának, a Veszprémi Káptalannak a pusztáján (Tőreki).⁶ 1948, az iskolaállamosítás éve után a felekezetek tulajdona az istentiszteleti célokat szolgáló épületekre és a lelkészlakásokra korlátozódtott. Az izraelita hitközség, amelynek lélekszáma 1941-ben még 325 volt, a holokauszt következtében néhány családra zsugorodott.⁷

A szocialista üdülőváros fejlesztése nagyszámú új lakost vonzott Siófokra az ország minden részéből, de főleg Észak-Somogy és Tolna megye falvaiból, ami a helyi vallási közösségek létszámát is növelte. Míg 1900-ban Siófok mai területén 4612 lakost talált a népszámlálás, 1941-ben pedig 8480-at, addig 1990-ben már 22.639 lakója volt a városnak. Ebből a katolikus egyház saját becslése szerint 13.700 fő volt a katolikusok száma a két plébánián (Siófok és Balatonkiliti).⁸ Ezt visszaigazolja a 2001-es népszámlálás – nem kötelező bevalláson nyugvó – adatsora, amely szerint a városban 14.748 fő vallotta magát római katolikusnak (65 %), további 114 görögkatolikusnak (0,5 %). Ekkor a reformátusok száma 2.701 volt (11,9 %, a siófoki és a balatonkiliti gyülekezetben), az evangélikusoké pedig 634 (2,79 %). Egyéb felekezethez tartozónak vallotta magát 163 fő (0,7 %), nem tartozott egyik felekezethez sem vagy nem válaszolt 4319 fő (19,1 %).⁹ Mivel a szocialista városfejlesztés nem adott teret az „egyházi infrastruktúra” bővítésének, a lélekszám növekedése érthetővé teszi, hogy Siófok rendszerváltás-korabeli egyháztörténetének a templomépítések állnak a homlokterében. Ugyanakkor némi magyarázatra szorul, hogy ez az építkezés-sorozat miért éppen egy új zsinagógával kezdődött, s hogyan folytatódhatott már 1986-tól kezdve a „Makovecz-templomként” ismert evangélikus egyházi épülettel.

Amint a rendszerváltás egészéről, úgy az egyházpolitikáról is elmondható, hogy megvoltak a maga sajátos előzményei, mindenekelőtt az, hogy a magyar állam az 1980-as évek második felében pozitív hatást kezdett tulajdonítani az egyházak társadalmi szerepvállalásának, s az addigi merev és ellenséges szabályozás helyett hajlandó volt engedményeket tenni. Bár az új siófoki zsinagóga építését városrendezési okokkal indokolták (a régi, 1870-ből származó épület helyére új postahivatalt terveztek), nyilvánvalóan magasabb szempontok is közrejátszottak abban, hogy nem csupán lebontották a romossá vált és használaton kívüli épületet, hanem

⁶ Schematismus almae dioecesis Wesprimiensis a S. Stephano protorege fundatae pro anno Domini 1946. Budapestini, 1946. 23. 44.

⁷ Matyikó Sebestyén József: Zsidók Siófokon. Budapest, 2002.

⁸ A veszprémi egyházmegye névtára 1992. Veszprém, 1992. 96–97.

⁹ Népszámlálás 2001. 5. Vallás, felekezet. Budapest, 2002. 91.

a vézskorszak után negyven évvel először épülhetett új zsinagóga az országban. Ezeket a szempontokat visszatükrözte Schőner Alfréd főrabbi 1986. június 12-én elhangzott avatóbeszéde: „A magyar zsidóság kereste és megtalálta helyét a szocialista társadalomban, hazát lelt itt e honban... Az aktív hitélet, a megújuló valláskultúra, vallástudomány és kapcsolatteremtés, tevékenyen működő intézményeink sora mind-mind a jövő egy-egy bizonyítéka. Törekszünk, hogy a mózesi szellem forrásra találjon, hogy tanítással olthassuk a tudásra vágyók szomját... Hiszem, hogy Isten most felavatott új háza ott-hona lesz mindazoknak, akik imádsággal, lélekben Őt megkeresik. E közösség megmaradt tagjai, s a hazalátogató külföldiek egyaránt”.¹⁰ Ez utóbbi kitétel összefüggött azzal a sajátos körülménnyel, hogy az üdülőváros nyári látogatói között megjelentek olyanok is, akik péntek esténként igényelték a közös imádságot, így a siófoki városvezetés számára presztízskérdéssé vált az új zsinagóga felépülése.

Hasonló presztízsszempontok vezettek ahhoz, hogy Siófok 1970 és 1989 közötti tanácselnöke, Gáti István (†1996) az új evangélikus templom felépítésének támogatójává, sőt bizonyos értelemben kezdeményezőjévé vált. Az evangélikus gyülekezet ugyan már 1946-ban telket kapott a várostól templom céljára, s a terveket is elkészítette számos protestáns egyházi épület tervezője, Sándy Gyula, ám a megvalósításra már nem kerülhetett sor. A Városi Tanács 1985-ben értesítette a gyülekezetet arról, hogy az új rendezési terv szerint egy kialakítandó parkban helyet biztosít az evangélikus templomnak és paplaknak. A meglepő fordulat háttérében az állt, hogy a tanácselnök nem sokkal korábban hivatalos látogatást tett Siófok első testvérvárosában, a finnországi Ouluban, s ott a vendéglátó polgármester rákérdezett a siófoki evangélikusok helyzetére. Gáti a folytatást így idézte fel: „Nem tudtam mit felelni, mert fogalmam sem volt, van-e egyáltalán [gyülekezet]. De a polgármester nem tudott más témára átváltani, mert most meg ezt kérdezte: »Hát a templomuk, legalább az jó állapotban van?« Na erre aztán válaszoltam, mert biztosan tudtam, hogy nincs templomuk”.¹¹ Ez a „provokáció” késztette Gátit arra, hogy kezdeményezze a templomépítést, és támogassa a munka irányítását vállaló Józsa Márton helyettes lelkészt (†2000) esetenként az Állami Egyházügyi Hivatal és az egyházi vezetés akadékoskodásaival szemben is. Sőt ő volt az, aki felhívta a gyülekezet figyelmét – miután úgy döntöttek, hogy nem a régi tervet valósítják meg – Makovecz Imre építészre, akinek sárospataki művelődési háza jó benyomást tett rá. Az építkezés 1987 és 1990 között zajlott (sőt a parókia csak 1992-ben

¹⁰ „Hiszem, hogy új templomunkkal a jelenben a jövőt is építjük”. A siófoki zsinagóga felavatása. Új Élet 41 (1986) 12: 1.

¹¹ FABINY TAMÁS: „Hogy néki szent házat építs”. Józsa Márton és a siófoki templom. Budapest, 1990. 18.

készült el), előbb a finn egyház támogatásával, majd a rendszerváltás időszakában állami segítséggel.¹² Makovecz Imrének a siófoki lett az első templomterve, s mint később személyes beszélgetésben kijelentette, itt gondolta végig, mit is jelent „Isten háza”.¹³

A siófoki evangélikus templom felépülésének története jól illusztrálja a késői Kádár-kor egyházpolitikai viszonyait. Az Állami Egyházügyi Hivatal megyei titkára a „terven felüli” helyi kezdeményezés szükségtelensége mellett érvelt, s amíg tehetett, akadályozta az építési engedély kiadását. Az egyházi vezetés a költségeket sokallta, s a külföldi segélyeket máshová irányította volna. Ami pedig a mára Siófok egyik szimbólumává vált épület sajtófogadtatását illeti, a Somogyi Néplap még 1990 áprilisában is arról cikkezett, hogy a sok faanyag miatt a templom tűzveszélyes...¹⁴ Ezzel szemben a tanácselnök, aki korábban megbízható káderként végrehajtotta a szocialista városfejlesztés direktíváit, ekkor már úgy nyilvánult meg, mint a helyi érdekeket érvényesítő városvezető. Az építető lelkes megragadta a kínálkozó lehetőséget, s utólag a hit fényében értelmezte a nehézségeket is: „Mindazonáltal nem hibáztatom a[z egyházügyi] titkárt, hogy így viselkedett; megijedt ezektől a dolgoktól. Valóban aránytalanul nagy munka volt. Az lett volna már akkor is, ha csupán egyszerű templomot és paplakot akarunk építeni, de az akkori időben Makovecz tervével az AEH elé állni: emberileg merőben ostoba lépésnek tűnt. De meg van írva, hogy ami embereknek lehetetlen, az Istennek lehetséges. Aldom Istent, hogy végül is így alakultak a dolgok”.¹⁵

Minden bizonnyal nem függetlenül az evangélikus templom építési munkálataitól 1988-tól a siófoki reformátusok is arra törekedtek, hogy megvalósítsák templomuk felépítését. Az első tervek ugyan már közvetlenül a II. világháború után megfogalmazódtak, s az 1956-os forradalom után a hívek megpróbálkoztak az engedélyeztetéssel, ám a kádári visszarendeződés egyházpolitikája 1959-ben erre már nem adott lehetőséget. Az építkezés motorja ebben az esetben a gyülekezet világi gondnoka, Pataki Géza volt,¹⁶ akit az készített a szervezőmunkára, hogy a '80-as években vasárnaponként már 100–120 hívő vett részt az istentiszteleteken a szűkös imaházban. A reformátusok sem a régi terveket vették elő, hanem új épületet terveztek helyi

¹² Fabiny Tamás idézett könyve nyomon követi a templomépítés minden fázisát, a munkát irányító Józsa Márton naplójegyzetei és utólagos reflexiói alapján.

¹³ Balázs Árpád volt polgármester közlése.

¹⁴ FABINY, 1990. 222–223.

¹⁵ FABINY, 1990. 51.

¹⁶ Az építkezéstről maga a gondnok állított össze egy személyes reflexiókkal átszőtt dokumentációt: PATAKI GÉZA: Siófoki Református Egyházközség templomépítésének története. Kézirat. [1994.]

építésszel (Ripszám János, Pápay György, Madarász András). Gondot jelentett azonban a régi imaház telkének szűkössége, ezért igényt jelentettek be egy részére annak a szomszédos – tanácsi tulajdonban lévő – teleknek, ahol egyébként egy lángossütő működött. Az ügynek sikerült megnyerni a várost 1989/90-ben vezető Somogyi Gyula megbízott tanácselnököt (az egyik presbiter fiát, †2021), így a Városi Tanács 1990 áprilisában a református gyülekezet mellett döntött a lángossütő ellenében. Közben az egyházi vezetés nehézségeket támasztott az anyagi alapok hiánya miatt, a siófokiak azonban azon az állásponton voltak, hogy „a püspök úrnak természetesen lehet véleménye olyan dolgokról, mint az önálló gyülekezetek templomépítése, de sem engedélyezési, sem pedig tiltási joga nincs, hisz önállóak vagyunk, presbitériummal rendelkezünk”.¹⁷ Végül az 1992 és 1994 között zajló templomépítést a hívek adományai mellett a szabadon választott első városi önkormányzat és egy svájci gyülekezet (Regensdorf) támogatása tette lehetővé.

A katolikus egyháznak az átmenet éveiben egy új kápolna építésére nyílt lehetősége a Siófokhoz tartozó Törekiben. A korábbi pusztán az iskolában lehetett misét tartani, ám miután az oktatás megszűnt, a hívek saját istentiszteleti hely kialakítására törekedtek. A terv megvalósítását 1989-ben a Városi Tanács egy telek adományozásával támogatta, amelyen márciusban indult meg az építkezés egyházi forrásból, november 1-én pedig már az első szentmisét mutatta be a templomépítés terén később is érdemeket szerző Wirth János plébános (†2021).¹⁸

A rendszerváltás politikai következményei közé tartozott a korábban államosított ingatlanok visszaszolgáltatása a történelmi egyházak részére. Siófok város területén az egyházi épületek tulajdoni helyzetének rendezése a korábbi felekezeti iskolákra terjedt ki. Balatonkilitin 1948-ig a katolikus és a református egyház is rendelkezett felekezeti iskolával. Mivel a korábbi református épület helyett időközben új általános iskola épült, a gyülekezet 1992-ben úgy egyezett meg a várossal, hogy az államosított ingatlanért kárpótlást kap örökjárdék formájában. Ebből a rendszeres bevételből sikerült fokozatosan felújítani a városrész református templomát, illetve felépíteni egy korszerű gyülekezeti házat. Mivel az ingatlanrendezés idején a volt katolikus iskola épülete oktatási célokat és egyéb közcélokat szolgált, a Szent Kilit Egyházközség megállapodott az Önkormányzattal, hogy csereingatlanként elfogad egy használaton kívül került épületet. Ezt az ingatlant az egyházközség szociális célok szolgálatába állította,

¹⁷ PATAKI, 14.

¹⁸ Siófoki Sarlós Boldogasszony Római Katolikus Plébánia Historia domusa. Kézirat. 59–61. (továbbiakban: Historia domus)

benne nyílt meg később a Fogyatékkal Élők Nappali Intézménye és Iskolája a Magyar Máltai Szeretetszolgálat fenntartásában.¹⁹

A régi Siófok község katolikus iskolájának ügyéről, a visszajelentés vagy kárpótlás kérdéséről az Egyházközségi Képviselőtestület 1991 szeptemberében tárgyalta, s állásfoglalását eljuttatta a Polgármesteri Hivatalnak. Felmerült egy katolikus iskola indításának lehetősége, amiről hirdetés formájában értesítették a híveket, azonban – a plébániai krónika szerint – „minimálisnak sem nevezhető számban történt jelentkezés”. Így az egyházközség lemondott az ingatlanról, s az állami jogszabályok által biztosított kárpótlás lehetőségével élt.²⁰ A város Önkormányzata támogatta ezt a megoldást, s csak azt az igényt támasztotta, hogy a kárpótlási összeget a helyi egyházi infrastruktúra fejlesztésére fordítsák. E megállapodás eredményeként épült fel a város új lakónegyedében a Szent Lőrinc-templom. A plébánia *Historia domusa* minderről így emlékezik meg: „Az egyházi iskola szakszerű és zavartalan működéséhez a szükséges feltételek (anyagibázis, tanerők, tanulók száma) nem álltak rendelkezésre. Ezért Siófok város vezetősége, Képviselőtestülete – többszöri tárgyalás után – Siófokon, a Szépvölgyi utcában 32x100 méteres területet bocsátott kárpótlásként az egyház részére templomépítés céljaira. Ez a terület a város legkorszerűbb iskolájával szemben van, ahol városközpont kialakulása várható. A templom melletti terület – későbbiek során – alkalmas plébániaépület felépítésére is. A templom a kommunizmus áldozatainak emlékére, Szent Lőrincnek, az ősegyház vértanújának tiszteletére épül”.²¹ Az impozáns méretű templom egy helyi építész, Ripszám János tervei alapján készült el 1993 és 1995 között. Az építetető plébános, Wirth János büszkén állapíthatta meg, hogy a II. világháború óta Siófokon létesült Somogy megye legnagyobb új temploma.²² A katolikus plébánia azon döntése, hogy nem kívánt egyházi iskolát indítani, helyette a hitéleti infrastruktúrát bővítette, később vitára adott alkalmat, különösen annak fényében, hogy a közeli, jóval kisebb lélekszámú Tabon belevágtak az iskolaalapításba. De a katolikus oktatás ügye Siófokon sem került le teljesen a napirendről, mivel az Önkormányzat a 2000-es évek elején, Balázs Árpád polgármester kezdeményezésére – a szülők iskolaválasztási lehetőségeinek bővítése érdekében – felvetette, hogy átadja az egyháznak egyik oktatási intézményét; ám a kaposvári püspökség nem kívánt élni az ajánlattal.

A politikai átmenet sajátosságai közé tartozott, hogy a rendszerváltás éveiben az addigiaknál nagyobb mértékben számítottak az egyházak közreműködésére közéleti téren. Ezt tükrözik a katolikus

¹⁹ GARDONYI MÁTÉ: Balatonkiliti évszázadai. Siófok, 2010. 129.

²⁰ *Historia domus*. 85.

²¹ *Historia domus*. 117–119.

²² *Historia domus*. 143–145.

plébánia *Historia domus*ának bejegyzései. Mivel 1989-ben március 15-e ismét „piros betűs ünnep” lett munkaszünettel (ezt még 1951-ben törölték el), ebből az alkalomból Wirth János plébános ünnepi misét mutatott be, a szentbeszéd pedig a hazaszeretetről és a nemzeti hagyományok ápolásáról szólt. A rendszerváltás szimbolikus eseményének, Nagy Imre és társai június 16-i újratemetésének estéjén a siófoki templomban misét szolgáltattak az 1956-ban „a forradalmi eseményekkel kapcsolatban” elhunytak lelki üdvéért. Az új idők jele volt, hogy augusztus 18-án Szent István királyra emlékezve a város vezetői és az „alternatív szervezetek” képviselői összegyűltek a Hazafias Népfront tanácstermében, ahol a megemlékezést a katolikus plébános tartotta. De az egyházi krónikás – hűen az egyház elsődleges lelkipásztori küldetéséhez – az igazán jelentős változásnak azt tartotta, hogy 1989 nyarától kezdve minden vasárnap „szentmisét mondunk a siófoki kórházban!” A nyitás az egyházak felé másként is megmutatkozott: karácsony előtt templomi koncertet adott a siófoki általános iskolák énekkara, az öregek otthonában pedig a rózsafüzértársulat tagjai rendezhettek karácsonyi műsort; ez alkalommal lehetőség nyílt arra is, hogy a papok gyóntassanak, és lelki vigaszt nyújtsanak a lakóknak.²³

A rendszerváltás időszaka, a vallásszabadság visszanyerése magával hozta a hitélet – a mából visszatekintve átmenetinek bizonyult – fellendülését. Erről a jelenségről a katolikus plébánia *Historia domusa* szolgált információt, adatokat. 1989-ben a krónikás megörökítette, hogy „úgy az éjféli misén, mint a karácsonyi ünnepek alatt templomunkban »telt ház« volt. Joggal bizakodhatunk a megújuló egyház eredményes működésében. Van mit pótolni”.²⁴ 1990 szeptemberében, a tanévkezdéskor örömmel állapították meg a lelkipásztorok, hogy tovább növekedett a hitoktatásban résztvevő diákok száma, a halottak napjával kapcsolatban pedig azt jegyezték fel, hogy a siófoki és az újhelyi temetőben több száz hívő részvételével tartották az ilyenkor szokásos virrasztást. 1989 összegzéseként ez olvasható: „Az év folyamán lezajlott társadalmi változás hatása kétségkívül jelentkezett már, de elsősorban a fiatal nemzedéknél. A felnőttek vonatkozásában – különösen a középkorúaknál – érzékelhető az elmúlt 45 év romboló hatása”.²⁵ A következő évben viszont már a stagnálás jelei mutatkoztak: karácsonykor „az ünnepi szentmisék alkalmával – az 1990. évihez hasonlóan – a hívek sokasága (de nem több, mint az előző évben) vett részt az istentiszteleteken”.²⁶ Ezeknek az éveknek a rendkívüliségét jól mutatja – katolikus szempontból – a szentsé-

²³ *Historia domus*. 59–63.

²⁴ *Historia domus*. 63.

²⁵ *Historia domus*. 68, 73.

²⁶ *Historia domus*. 85.

gekben részesülők számának alakulása. 1989-ben 77 gyermek lett elsőáldozó (szokás szerint 8–10 éves korban), a következő évben 110 kisdíák, ám 1991-ben kiugróan magas számban, 220-an járultak először áldozáshoz, 135-en a kisebbek közül, 85-en pedig a 10–16 éves korosztályból. Ebben az évben a felnőtt megtérők száma is említésre méltó volt (18). Még 1992-ben is 120 kisdíák lett elsőáldozó, a következő években viszont az elsőáldozók száma 80 körül stabilizálódott. A bérnalkozók (jellemzően 12–14 évesek) létszáma is emelkedést mutatott: 1991-ben 155, 1993-ban 170 siófoki fiatalot részesített ebben a szentségben a megyéspüspök.²⁷ Korábban és később is – egy ideig – ez a szám 100 körül mozgott. De a vallásszabadság biztosítása jótékonyan hatott az addig üldözött vallási közösségek életére is. Ezek közül Siófokon a Hit Gyülekezete és a Magyarországi Jehova Tanúi Egyház vert gyökeret és épített később istentiszteleti helyet.

A hitélet infrastrukturális hátterének fejlesztésén túlmenően az egyesületi élet és a társadalmi aktivitás rendszerváltás kínálta lehetőségeit Siófokon a katolikus egyházhoz kötődő szervezetek tudták kihasználni. A cserkészetre, mint az ifjúság vallásos szellemben történő neveléséhez sajátos segítséget nyújtó szervezetre, 1948 után felszámolás várt. Élve az egyesülési szabadság adta lehetőséggel, 1990-ben Siófokon újjászerveződött a 466. számú Magyar Tenger Cserkészcsapat, a katolikus plébánia hathatós közreműködésével. Előbb az Egyházközségi Képviselőtestület hozott határozatot a cserkészcsapat patronálásáról, majd követte ezt a hivatalos megalakulás, s az új cserkészek – 28 fiú és 14 leány – fogadalomtétele, illetve 17 öregcserkész fogadalom-újítása. Bár a siófoki cserkészek a későbbiekben is szorosan kötődtek a katolikus plébániához, a felvételnél nem tettek különbséget vallási hovatartozás szerint (a csapatnak muszlim tagja is volt).²⁸

A rendszerváltás adta vissza a szabad működés lehetőségét az 1950-ben betiltott szerzetesrendeknek. Siófokra 1991-ben érkeztek a Ferences Szegénygondozó Nővérek kongregációjának tagjai; megtelepedésük több szempontból atipikusnak mondható. A „régii” Siófokon nem volt jelen szerzetesrend, így ebben az esetben nem visszatérésről, államosított ingatlan visszaigényléséről volt szó. A városba az – akkori politikai viszonyok szerint ellenzéki vezetőségnek minősülő – önkormányzati testület²⁹ meghívására érkeztek az első nővérek, egy olyan magyar alapítású közösség tagjai, amely 1950 előtt is a

²⁷ Historia domus. 67, 77, 81, 87, 109.

²⁸ BARTUSZ-DOBOSI LÁSZLÓ: „Szép vagy, Magyar Tenger”. 75 éve alakult a cserkészcsapat Siófokon (1929–2004). Vác, 2004. 48–55.

²⁹ Az önkormányzatiság kezdeteihez lásd a helyi kulturális folyóirat, a SiópArt 6 (2020) 3. számát, amely *Rendszerváltó siófokiak* címmel gyűjtötte össze az első képviselőtestület tagjainak visszaemlékezéseit.

helyhatóságok megbízásából végzett szociális munkát (tehát amúgy sem saját tulajdonú rendházakban éltek).³⁰ A „szerencsés üdülőváros” rendszerváltás utáni helyzetéről tudósító szociológus-újságíró némi értetlenkedéssel konstataálta, hogy a kezdeményezés a polgármestertől – a cikkben nem nevesített Molnár Árpádtól – származott, aki „hivatalba lépése után azonnal hozzálátott, hogy apácákat telepítsen” a városba. „Az újjászerveződő női szegénygondozó rend 80 éves főnökasszonya személyesen tartott terepszemlét a városban, s csak azután kötött együttműködési szerződést a képviselő-testülettel, mikor meggyőződött az ajánlat megalapozottságáról, s írásba foglalták a megfelelő rendházra vonatkozó ígérést. S ezután még szükség volt a területileg illetékes egyházmegyei elöljárók jóváhagyására is. De végül is a két nővér, Ilona és Manfréda megérkezett az ország két különböző sarkából, s hozzálátott a városi szeretetkonyha megszervezéséhez, a magányos öregek gondozásához. A két javakorabeli kedvesnővér biciklivel kezdte teljesíteni a szolgálatot, mígnem az őszi hidegek beálltával a képviselő-testület elszégyellte magát, s diszkrétén megszervezte Ilona és Manfréda nővér autós szállítását a távolabbi harcálláspontokra. Legalábbis így mesélik”.³¹ Azt a katolikus plébánia Historia domusa is megerősíti, hogy az első nővérek a várostól kaptak rendházat, amelynek fenntartására és fejlesztésére az Önkormányzat kötelezte magát, mivel a nővérek önkormányzati feladatokat vállaltak át a szociális gondoskodás területén.³² Később a ferences nővérek szolgálata tovább gyarapodott a kórházi lelkigondozással, az Anonim Alkoholisták helyi csoportjának befogadásával, az egyházközség családos közösségeinek felkarolásával és a Katolikus Karitászt tevékenységének koordinálásával.³³

Az egyházak társadalmi szerepvállalása terén a rendszerváltás után fontos szerep jutott a szeretetszolgálatoknak, amelyek intézményes keretek között foglalkoznak a szociális problémák kezelésével. Siófokon 1991-ben kezdett szerveződni a Magyar Máltai Szeretetszolgálat helyi csoportja, először a katolikus plébániához kapcsolódva. A csoport első nagyobb akciója a boszniai háborús menekültek támogatására irányult azon év őszén. Az intézményesülés folyamatában jelentős előrelépés volt, hogy a máltaiak 1993-ban ingyen, de

³⁰ KISGERGELY JÓZSEF: Szerzetesrendek. Női rendek. In: *Magyar Katolikus Almanach II. A Magyar Katolikus Egyház élete 1945–1985.* Szerk. Turányi László. Budapest, 1988. 221–223.

³¹ SOLT OTTILIA: Hőstörténet. *Beszélő.* Új folyam 3 (1992) 9: 8–10. 8.

³² Historia domus. 87, 137.

³³ MILEI BARBARA: „Ma a lelki szegénység az inség. Jövőre lesz harminc éve, hogy Siófokra hívta az akkori városvezetés a ferences szegénygondozó nővéreket. 2020. 12. 24. <http://siofoki-hirek.hu/hu/magazin/4656-„ma-a-lelki-szegenyseg-az-insseg”.html> (letöltés: 2021. június 14.)

felújítási kötelezettséggel megkapták a várostól a korábbi balatonkiliti községházát, ahol idősothont alakítottak ki Gondviselés Háza néven.³⁴ A későbbiekben tovább bővült a szeretetszolgálat siófoki munkaterülete, részt vállalva a város rászorulóinak, illetve a tágabb környék fogyatékkal élő személyeinek gondozásában.

Siófok vallási közösségeinek reagálása a rendszerváltásra több szempontból tipikus jegeket mutat. Ilyen a vallási élet fellendülésébe vetett bizalom, az elmaradt fejlesztések pótlása, az állami és önkormányzati támogatások igénybevétele, a külföldi segélyek felhasználása, a törekvés a hitélet és a társadalmi aktivitás kereteinek tágítására. Számos ponton azonban eltér ez a „siófoki modell” a hasonló méretű kisvárosok útjától, ami elsősorban a rendszerváltás előtti és utáni városvezetők kezdeményezőkétségének, illetve a helyi hívek áldozatvállalásának köszönhető. Végző soron mindegyik felekezet számára kihívást jelentett, hogy az állami korlátozások megszűntével ismét vissza lehetett illeszkedni a lokális társadalom szövetébe.

³⁴ Historia domus. 75, 107, 137.